Reflectarea dogmelor ideologice în manualele de limba română apărute în URSS între anii 1930–1989

Serhii LUCHKANYN*

Keywords: *ideologization, marxism-leninism, Romanian, USSR, Romanian People's Republic, Socialist Republic of Romania*

În fosta Uniune Sovietică propaganda ideologică a avut un rol foarte important, fiind prezentă peste tot şi schimbându-se odată cu modificarea „liniei generale a partidului". În ultima perioadă apar cercetări dedicate influenţei ideologiei oficiale (marxist-leniniste) asupra rezolvării problemelor naturii şi esenţei limbajului uman, a cercetării structurii interne a sistemului lingvistic, a folosirii metodelor de cercetare lingvistică etc. (Bahnaru 2015; Bojoga 2013; Luchkanyn 2015). În acest articol intenţionăm să arătăm maniera în care ideologia de stat a pătruns în manualele de limba română care au apărut în fosta Uniune Sovietică, începând din 1930 şi până la prăbuşirea ei.

La sfârşitul anilor '20 ai secolului trecut limba română a început să fie predată la Academia Militară a Armatei Roşii „Mihail Frunze" (Mihail Frunze a fost un comandant sovietic de origine basarabeană). În 1930 a apărut primul manual de limba română pentru militarii sovietici, scris de L. Şpanier şi Heinz Kagan (Шпаниер и Каган 1930), cu exemple puternic marcate din punct de vedere ideologic: „Un jandarm este lăudat? Nu. El nu este lăudat, ci este dispreţuit" (p. 35); „Ce este Ucraina? Ucraina este un aliat credincios" (p. 7–8); „Engels a fost un om mare" (p. 8); „România este despărţită de Bulgaria prin două hotare: un hotar natural (Dunărea) şi un hotar convenţional (Turtucaia-Balcic)" (p. 42); „Revoluţia proletară este mai înaintată decât revoluţia burgheză" (p. 53); „Care este ţinta noastră? Revoluţia mondială" (p. 57); „Există dumnezeu? Nu există" (p. 73); „Prima femeie ambasador în istoria diplomaţiei este tovarăşa Kollontai" (p. 80); „Armata roşie nu bea alcool" (p. 101); „Cavaleriştii noştri au învins cavaleria lui Denikin" (*ibidem*); „După luptă, soldaţii noştri au înfipt steagul roşu pe cazemata cucerită" (*ibidem*); „Cine va învinge? Armata roşie" (p. 102); „Ce trebuie să aibă orice proletar? Conştiinţă de clasă" (p. 121); „În societatea socialistă leneşii vor lipsi; asemenea indivizi nu vor avea drept la viaţă, altminteri societatea va pieri" (p. 136) etc. Din aceste exemple putem vedea că despre Ucraina Sovietică se vorbeşte ca despre „un aliat credincios", înţelegându-se în acea perioadă, măcar formal, că Ucraina Sovietică este „o republică socialistă". Ca principală ţintă a sovieticilor este

* Universitatea Naţională „Taras Shevchenko" din Kiev, Ucraina.

BDD-A26405 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:22 UTC)

menţionată „revoluția mondială”, pentru că, după instaurarea puterii lui Lenin (1917), acesta a visat să extindă curentul revoluționar în Europa, apoi în întreaga lume. Acest vis răspundea, în primul rând, faimoasei devize „Proletari din toate ţările, uniţi-vă!”, din *Manifestul Partidului Comunist* al lui Marx şi Engels. Teoria socialismului într-o singură țară, teză emisă de Stalin în 1924 şi sprijinită mai departe de Buharin, a devenit politică de stat în anii 1930. În acea perioadă comunismul era conceput drept o societate multilateral dezvoltată, care, spre deosebire de economia de piață, trebuia să se construiască pe principiile conducerii planificate şi centralizate a tuturor sferelor vieții sociale, în conformitate cu modelele elaborate de eşaloanele superioare de partid şi de stat ale URSS. Într-un text din manualul lui L. Şpanier şi Heinz Kagan sunt amintiți generalul Averescu şi „chestiunea Basarabiei“, dar fără comentarii amănunțite: „A. Averescu a fost general de divizie. La întrunirea de ieri, unde a fost vorba de chestiunea Basarabiei, a azistat (sic!) lume multă” (p. 135). Ştim cu toții că problema Basarabiei a marcat decisiv relaţiile dintre România şi Uniunea Sovietică în perioada interbelică. În intervalul dintre cele două războaie mondiale nu au existat, până în 1934, relaţii diplomatice oficiale între Moscova şi Bucureşti. Acest fapt nu a exclus, însă, contactele inevitabile dintre cele două state vecine (să ne amintim de întâlnirile dintre Nicolae Titulescu şi Maxim Litvinov), chiar dacă acestea s-au realizat de pe poziţii mai mereu divergente şi lipsite, în general, de flexibilitate, ce nu lăsau loc unui eventual compromis. După textul *Despre aviație* (p. 266–267) din manualul amintit apare un fragment din discursul lui Râkov (preşedinte al Sovietului Comisarilor Poporului între 1924–1930, executat în 1938): „Dacă războiul va fi dezlănțuit (cu toată lupta noastră pentru pace), aviația şi chimia vor juca, fără îndoială, rolul hotărâtor în sistemul de operațiuni militare” (p. 267). Ipocrizia sovieticilor („lupta pentru pace”) transpare dintr-o dată.

În 1941, înaintea izbucnirii războiului sovietico-nazist, a văzut lumina tiparului micul *Ghid de conversație rus-român*, care, conform precizărilor lui Victor Suvorov (Vladimir Rezun) din *Spărgătorul de gheață. Cine a început al doilea război mondial*, la 13 iunie 1941 a fost înmânat soldaților Armatei roşii dislocați lângă granița oficială dintre URSS şi România[1]. Frazele nu sunt ideologizate, deşi apare o dată întrebarea „Unde sunt unitățile române?”. Este o dovadă clară că Stalin dorea să extindă socialismul în restul lumii, prin lansarea unei invazii în Europa Răsăriteană şi Centrală, ocupate de naziști, şi chiar în Germania Nazistă. Data cea mai probabilă (după Suvorov) pentru atac ar fi fost 6 iulie 1941, ce ar fi căzut cu doar două săptămâni mai târziu decât data la care forțele Axei anticominterne au declanşat Operațiunea Barbarossa.

Stalin a reuşit să impună proclamarea mai multor state comuniste în Europa Răsăriteană după încheierea celui de-al doilea război mondial. Aceste state au fost în primul rând o barieră în fața „unei eventuale agresiuni capitaliste” şi un posibil câmp de luptă care ar fi scutit Uniunea Sovietică de numeroasele distrugeri provocate de războiul modern. România începe, treptat, să fie privită drept o „democrație populară”. În 1953, la Moscova apare *Dicționarul român-rus* (red. B.A. Andrianova şi D.E. Mihalci) (Румынско-русский словарь 1953), unde se subliniază în prefață

[1] În anexa acestui ghid au fost date imagini ale avioanelor şi tancurilor româneşti.

BDD-A26405 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:22 UTC)

faptul că în Republica Populară Română au avut loc transformări radicale în viaţa economică, politică şi culturală şi acest proces se oglindeşte în schimbarea vocabularului limbii române, care se îmbogăţeşte datorită traducerii în limba română a operelor clasicilor marxism-leninismului (p. 3). În toate sferele vieţii era impusă ideologia sovietică, fapt oglindit şi în acest dicţionar, unde apar contexte precum „a-şi însuşi bazele marxism-leninismului" (p. 464), „Partidul comunist al Uniunii Sovietice" (p. 621), „Partidul Muncitoresc Român" (*ibidem*), „partidul este forma cea mai înaltă a organizării de clasă a proletariatului" (*ibidem*), „activul de partid" (*ibidem*), „leninismul este marxismul epocii" (sic!) „imperialiste şi al revoluţiei proletare" (p. 492), „partidul leninist-stalinist" (*ibidem*), „învăţătura marxist-leninistă" (p. 524), „Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie" (p. 728), „revoluţie proletară" (*ibidem*) etc. Este de remarcat că în *Dicţionarul român-rus* (editat de Gheorghe Bolocan, Tatiana Medvedev, Tatiana Voronţova, Bucureşti-Moscova), apărut în 1980, toate aceste exemple ale limbajului de lemn dispar: de exemplu, verbul *a însuşi* este ilustrat cu exemplele precum „a-şi însuşi dreptul", „a-şi însuşi tehnica nouă", „a-şi însuşi critica" (p. 718), aspect ce este mult mai firesc decât sloganul din 1953. Bineînţeles că în lista de cuvinte a acestui dicţionar sunt prezente exemplele ca *marxism, leninism, partid* (e ilustrat cu *partid muncitoresc* şi *partid socialist* (p. 956)) etc., dar nivelul de ideologizare este mult mai scăzut.

Următorul manual de limba română pentru rusofoni a apărut la Moscova în 1962 (Editura Institutului de Relaţii Internaţionale), fiind scris de Aida Samoilovna Sadeţkaia (Садецкая 1962). În acea perioadă a istoriei Uniunii Sovietice, Nichita Hruşciov relaxase puţin cenzura în sfera artelor, acest dezgheţ luând sfârşit la 1 decembrie 1962, când Hruşciov a fost dus la Galeria Manej să vadă o expoziţie în care erau prezente mai multe lucrări de avangardă. Văzându-le, Hruşciov a reacţionat violent, descriindu-le ca „rahat de câine" şi declarând că „şi un măgar poate să mânjească cu coada o pânză şi să iasă artă mai reuşită". Propaganda sovietică s-a transformat în varianta „leninistă" şi „comunistă", după demascarea cultului personalităţii practicat de Stalin. Textele şi exemplele în limba română din manualul de A. Sadeţkaia se înscriu pe deplin în limitele ideologiei sovietice din perioada lui Hruşciov. Enumerăm doar câteva titluri ale unor texte de citit şi de tradus din acest manual: *Noiembrie la Moscova* (p. 75; este vorba, bineînţeles, despre 7 Noiembrie, când „poporul sovietic serbează Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie"), *Republica Populară Română* (p. 99), *Colhozul „Octombrie Roşu"* (p. 104), *Sportul în U.R.S.S* (p. 158), *Tovarăşul Mircea face rânduială la Dropii* (p. 164), *Mitrea Cocor* (p. 171; un fragment din romanul cu substrat ideologic scris de Mihail Sadoveanu), *Moscova* (p. 176; cu indicaţia obligatorie că „Moscova, capitala Uniunii Sovietice, este centrul omenirii progresiste", *ibidem*), un text numit *Oraşul Moscova* (şi aici se subliniază că „Moscova nu este numai capitala oamenilor sovietici, ci şi a tuturor oamenilor care urmează drumul luminos al comunismului", p. 179) sau *Uniunea Sovietică pe calea construirii comunismului*, acesta fiind ultimul text din manual, ce ocupă o pagină întreagă şi care este un exemplu edificator al limbii de lemn de atunci: „Astăzi, în ţara noastră, forţele creatoare cunosc o perioadă de neasemuită înflorire. Poporul sovietic condus de Partidul Comunist rezolvă cu succes problema dezvoltării mai departe a forţelor de producţie ale societăţii sovietice, problema ridicării nivelului material şi cultural de

BDD-A26405 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:22 UTC)

trai al oamenilor muncii" (p. 193). Având în vedere că pe 12 aprilie 1961, de pe cosmodromul Baikonur a fost lansată cu succes nava „Vostok", la bordul căreia se afla pilotul sovietic Iuri Gagarin, primul om care a călătorit în spațiul cosmic, apar câteva texte dedicate acestui mare eveniment în istoria omenirii, dar marcate clar de ideologia de atunci: *Primul este comunist* (p. 270), *Zborul cosmic de lungă durată al maiorului Gherman Stepanovici Titov s-a încheiat cu succes* (*ibidem*; acesta a fost un cosmonaut sovietic și al doilea om care a înconjurat Pământul din spațiul cosmic în cadrul misiunii „Vostok 2", 6−7 august 1961); *Gherman Stepanovici Titov* (date biografice) (*ibidem*); *Totul pentru om, pentru binele omului*, o schiță, semnată de un istoric și om politic român, comunistul Petre Constantinescu-Iași, director al Institutului de studii româno-sovietice (1962–1964), despre „hotărârile istorice" ale celui de-al XXII-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, care a avut loc la Moscova în octombrie 1961 (p. 271–272) și care a proclamat începutul construirii societății comuniste în URSS, crearea bazei tehnico-materiale pentru acest scop trebuind să fie înfăptuită pe parcursul a 20 de ani. Lozinca „Totul în numele omului, totul spre binele omului" avea un caracter propagandistic, ce propunea poporului o utopie, pe care, potrivit tradițiilor sistemului sovietic, oamenii muncii trebuiau să o transpună în viață cât mai rapid. Deși Hrușciov a continuat și la acest congres să demaște cultul personalității lui Stalin, iar corpul „conducătorului popoarelor" a fost scos din Mausoleu și înhumat lângă zidul Kremlinului, în manual continuă să se scrie numai despre „mărețele perspective ce se deschid poporului sovietic, perspectivele largi pe care construirea socialismului le deschide popoarelor din celelalte țări socialiste" (p. 272)[2].

Textele pentru lecturile suplimentare, pentru dictări sau relatările orale sunt alese în deplină conformitate cu ideologia comunistă,: *Noi vrem pământ*, de George Coșbuc (p. 286), *În frunte comuniștii*, de Mihai Beniuc (p. 287), *Slava eroilor Doftanei*, de Maria Banuș (*ibidem*), *Răscoala condusă de către Horia, Cloșca și Crișan* (p. 291–292), *Revoluția din 1848 în Țara Românească* (p. 292–293), *Revoluția din anul 1848 în Transilvania* (p. 293–294), *Răscoala țăranilor din anul 1907* (p. 295–296), *Luptele muncitorilor de la Grivița* (p. 296–297). Lipsesc amintiri despre Marea Unire din 1918, deși, precaut, se scrie despre *Unirea Moldovei cu Țara Românească* (p. 294–295; cu o remarcă importantă, şi anume că „năzuința spre unire a poporului nostru a fost susținută cu căldură și de țări prietene, cum au fost Rusia și Franța") sau despre *Războiul pentru independență* (p. 295).

Același manual de A. Sadețkaia a văzut lumina tiparului pentru a doua oară în 1974 (Садецкая 1974), la prima vedere rămânând aceleași texte ideologizate: *7 Noiembrie la Moscova* (p. 77), *Republica Socialistă România* (p. 103–104),

[2] În prima ediție a manualului *Scurtă istorie a lingvisticii*, de Al. Graur și de L. Wald, lucrările lingvistice ale lui Stalin sunt elogiate din nou, ca urmare a unei noi perioade de teroare lansate de Dej între anii 1958–1962, pentru a compensa golul lăsat de retragerea trupelor sovietice (1958) şi pentru a diminua temerile sovieticilor că această mişcare ar putea să afecteze spijinul puterii comuniste din România. Putem să citim: „În asemenea condiții, lingvistica sovietică (în varianta din 1965: „marxistă" în loc de „sovietică" – s.n.) nu putea progresa. Pentru a pune capăt acestei situații nemulțumitoare, *Pravda*, organul central al P.C.U.S., a deschis la 9 mai 1950 o dezbatere asupra problemelor lingvisticii, dezbatere în care a intervenit I.V. Stalin cu trei articole (primul a apărut la 20 iunie 1950). Această intervenție a avut ca efect zdrobirea imediată a marrismului şi curăţarea terenului pentru a se putea construi o lingvistică cu adevărat marxistă" (Graur, Wald 1961: 140; Graur, Wald 1965: 175).

BDD-A26405 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:22 UTC)

Colhozul „Octombrie Roşu” (p. 109), *Moscova* (p. 184; cu aceeaşi propoziţie „Moscova, capitala Uniunii Sovietice, este centrul omenirii progresiste”), *Uniunea Sovietică pe calea construirii comunismului* (p.212, unde apare sintagma epocii: „societatea socialistă multilateral dezvoltată”) etc. Subliniem că, dacă noţiunea de „comunism” era înţeleasă de marea majoritate a oamenilor simpli, sensul sintagmei „socialismul multilateral dezvoltat” rămânea destul de opac pentru populaţie, astfel încât în conştiinţa maselor s-a format convingerea că, vorbind despre socialismul multilateral dezvoltat, partidul recunoştea, de fapt, utopia construirii comunismului. Mult mai des apare numele lui Lenin, fapt datorat şi centenarului acestuia, sărbătorit cu mult fast în URSS în 1970. De exemplu, în textul *Biblioteca Lenin* se subliniază că „între anii 1893 şi 1897 V.I. Lenin a lucrat, de asemenea, la această bibliotecă” (p. 310). Câteva pagini dedicate lui Lenin apar şi în texte pentru lecturi suplimentare, dictări şi relatări orale care au lipsit în prima ediţie a acestui manual, cum ar fi, de exemplu, *Lenin*, după N.D. Cocea (p. 352–354). Se dă şi poezia *Lenin*, scrisă de Miron Radu Paraschivescu:

> Cinci litere, numai atât / Tot numele lui a avut, / Cinci litere simple şi clare / Cât e universul de mare, / Cinci litere care şi-acum / Ne sunt călăuză pe drum, / Cinci litere-n care vestea / Cinci unghiuri din roşia stera.

Ideologia comunistă este prezentă în acest manual nu numai în textele de citire, dar şi în exemplele pentru regulile ortografice şi gramaticale. În regulile despre folosirea majusculelor putem vedea următoarele exemple (p. 33): „Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice”, „Marea Adunare Naţională a Republicii Socialiste România”, „Sovietul Suprem al U.R.S.S.”, „Consiliul de Miniştri al Republicii Socialiste România”, „Ziua victoriei”, „Ziua internaţională a femeii”, „Ziua constituţiei”, „Şapte Noiembrie” (sic!), „Întâi Mai”. Iar acest aspect nu ar trebui să fie de mirare din moment ce autoarea specifică în prefaţă faptul că a acordat o atenţie deosebită vocabularului social-politic.

Se schimbă şi textele literare cu care sunt reprezentaţi clasicii literaturii române. Dacă în manualul din 1962 din opera lui Mihai Eminescu se dă frumoasa poezie *Ce te legeni...*, în 1973 Luceafărul literaturii române este ilustrat cu *Împărat şi proletar*, acest poem fiind tălmăcit de critica literară sovietică ca un bun exemplu al apropierii literaturii de „realismul socialist”. Tot în cea de a doua ediţie a manualului apar fragmente din *Răscoala*, de Liviu Rebreanu, şi *Străinul*, de Titus Popovici, cu rândurile *Hai la lupta cea mare*. O atât de puternică ideologizare a manualelor va deforma imaginea literaturii române, Eminescu, de exemplu, ajungând să fie numit de mulţi critici literari sovietici drept Cântereţul luptei social-revoluţionare, aşa cum scria şi celebrul filolog Constantin Popovici în 1961 (Попович 1961), la începutul carierei sale.

În 1968 apare la Moscova volumul *Limba română*, de Tamara Alexandrovna Repina, celebră profesoară de filologie romanică la Universitatea din Sankt-Petersburg („Leningrad” la acea vreme). Această carte nu este un manual clasic, el reprezentând o schiţă de gramatică a limbii române pentru rusofoni, cu texte literare însoţite de comentarii gramaticale şi vocabularul minimal al acestora. Materialul ilustrativ este foarte puţin ideologizat de data aceasta, prezentând doar uneori realităţile social-politice ale acelui timp: predicatul verbal e ilustrat cu propoziţia

BDD-A26405 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:22 UTC)

„Pe tovarășul Petrov l-au ales deputat” (Репина 1968: 118), iar atributul este explicat prin exemplele „Al douăzecilea congres” sau „lupta împotriva războiului” (sloganul sovietic tradițional de acea perioadă) (Репина 1968: 119). Ideologizarea se simte mai puternic în lista textelor literare propuse. Astfel, Mihail Sadoveanu este prezent cu nuvela *Un om năcăjit*, din culegerea *Județ al sărmanilor*, iar Tudor Arghezi cu schița *Partidul*, din volumul *Cu bastonul prin București*, unde putem citi următoarele:

> Karl Marx, creatorul epocii și al lumii noi, în care popoarele s-au trezit la o mare viață, a descoperit puterea irezistibilă a brațelor muncitoare, utilizate până atunci în războaie, robie și umilință. Lozinca lui și a Partidului, fundamentală, a ridicat inimile, frunțile și energiile în toată omenirea: „Proletari din toate țările, uniți-vă!” Proletarul în țara noastră s-a unit. Partidul îl conduce biruitor. Acesta e Partidul! (Репина 1968: 153).

După cum se știe, în perioada 1952−1967 Tudor Arghezi, deși a fost „reabilitat” treptat, la sugestia lui Gheorghe Gheorghiu Dej, și distins cu premii și titluri, ales membru al Academiei Române, sărbătorit ca poet național la 80 și 85 de ani, a publicat, ca și Mihail Sadoveanu, opere literare conforme cu ideologia comunistă. Tudor Arghezi a scris *1907. Peizaje*, *Cântare omului*, *Cu bastonul prin București* etc., texte cu care este prezent în acest manual; tot aici apare și altă schiță a lui – *Scena la Jilava*, cu fraza semnificativă pentru tema urmărită în lucrarea de față: „Liniștiți, socialiștii cântau în onoarea generalului inspector *Internaționala*” (Репина 1968: 153).

În 1977, la Moscova vede lumina tiparului manualul *Limba română comercială*, de G.V. Petrunkina (Петрункина 1977). România făcea parte din Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER), deși, mai ales începând cu anul 1962, delegațiile române în CAER au avut o poziție critică la adresa propunerilor sovietice de integrare a economiilor acestor țări. Manualul a fost scris, în linii mari, pentru diplomații care se ocupau cu aceste legături comerciale româno-sovietice, fiind aproape lipsit de texte cu tentă ideologică. Singurele elemente din care transpare coloratura epocii sunt cele de vocabular, inerente acelui context istoric:

> Tovarășul Andreev, vicepreședintele A/U „Avtoexport”, primește în vizită pe tovarășul Ionescu, director la Agenția economică a R.S.R. la Moscova, și pe tovarășul Petrescu, care îl va schimba în postul de director peste o lună (Петрункина 1977: 40).

Sau contexte precum „Condițiile generale de livrare ale consiliului de Ajutor Economic Reciproc” (*ibidem*: 45), acestea fiind, însă, foarte reduse ca număr.

În sfârșit, în anii 1982 și 1989 apar două volume ale manualului de limba română pentru rusofoni, scris de Jurii Petrovici Zaiuncikovskii, Tamara Alexandrovna Repina și Tatiana Nicolescu (Заюнчковский 1982; Заюнчковский 1989). Primul volum a văzut lumina tiparului în plină perioadă de stagnare brejnevistă, când propaganda comunistă, deși exista, pierduse mult din credibilitate în rândul populației, devenind formală, fapt care se oglindește și în materialul ilustrativ al manualului:

> – Ce este aceasta?
> – (Acesta) este ziarul „Scânteia”.
> – Aveți și ziarul „Pravda”?
> – Desigur! (Заюнчковский 1982: 44).

BDD-A26405 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:22 UTC)

> Poporul român harnic, în frunte cu Partidul său Comunist, lucrează mult şi luptă pentru pace şi prietenie cu celelalte popoare. Poporul român şi poporul sovietic sunt popoare prietene şi luptă împreună pentru un viitor fericit (Заюнчковский 1982: 90).

Tot în spiritul socialismului „multilateral dezvoltat" se vorbeşte despre „apartamentele moderne şi frumoase", „camerele spaţioase", „bucătăriile luminoase şi curate" etc., iar „poporul muncitor construieşte o viaţă nouă în patria socialistă" (Заюнчковский 1982: 94). Ca exemple, apar destul de des noţiunile din acea perioadă: „Uniunea Tineretului Comunist", „am venit la Moscova într-o vizită de prietenie", „colegii noştri sovietici, membri ai Comsomolului", „Asociaţia de prietenie sovieto-română" (Заюнчковский 1982: 164) sau textul *Turiştii sovietici la Bucureşti* (*ibidem*: 181–182). Trebuie să subliniem faptul că eşecul în direcţia „construirii comunismului" a făcut ca o mare parte a populaţiei să-şi piardă credinţa în idealurile comuniste. Poporul nu mai credea toate lozincile epocii, inclusiv nomenclatura brejnevistă de la sfârşitul anilor 1970 şi începutul anilor 1980 fiind demoralizată, liderii acesteia, oameni de vârstă înaintată, nemaiînţelegând întotdeauna starea de lucruri şi perspectivele dezvoltării statului.

Alături de Eminescu şi Arghezi apare şi un fragment din *Evocări*, de Mihail Sadoveanu, cu următoarele rânduri:

> Când am intrat în acel centru simpatic de umanitate care era Iaşii pe la 1900, una din cele dintâi mari bucurii spirituale pe care le-am avut a fost contactul cu marea literatură rusească, devenită astăzi literatura clasică a popoarelor Uniunii Sovietice (Заюнчковский 1982: 255).

Volumul al II-lea a apărut în 1989, în preajma Revoluţiei din România şi în plină perioadă de perestroika în URSS, în care se vorbea de trecerea la „adevăratul socialism cu faţă mai umană" şi renunţarea la „moştenirea dogmatică, birocratică", care „nu are nimic comun nici cu marxism-leninismul, nici cu adevăratul socialism". Dar acest spirit al epocii nu se resimte în exemplele din manual, ideologia comunistă fiind prezentă în continuare. Volumul este destinat studenţilor anilor II-III, care ştiau deja gramatica de bază a limbii române. Pentru studenţii din anul al II-lea se explică în limba rusă regulile dificile ale gramaticii limbii române: locuţiunile conjunctivale, perfectul conjunctivului, perfectul infinitivului, modul prezumtiv, declinarea pronumelui relativ *care* şi acordul lui în genitiv, pronumele de întărire, acordul predicatului cu subiectul exprimat printr-un substantiv care desemnează un număr mare de obiecte etc. Şi în acest volum apar texte şi exemple marcate ideologic, în spiritul socialismului „multilateral dezvoltat". Textele din lecţia 1 se axează pe tema generală *Bine aţi venit în Uniunea Sovietică* (Заюнчковский 1989: 11 sqq.), cu contexte descriptive precum *Colinele Lenin* (azi *Vorobiovî*), *Kremlinul*, *Palatul Congreselor*, *Smolnâi* (comandamentul Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie), *maşina blindată de pe care a vorbit Lenin*, *Marele Război pentru Apărarea Patriei* (în textul *La Kiev*) etc. Trebuie remarcat faptul că lecţia a doua, cu titlul *Călătorind prin România*, este foarte puţin ideologizată: apare doar denumirea oficială de atunci a României, *Republica Socialistă România* (Заюнчковский 1989: 28), mai departe vorbindu-se de *Moş Gerilă* (*ibidem*: 60), între paranteze apărând chiar şi *Moş Crăciun*, cu precizarea „(în stil religios)". Apoi urmează multe pagini fără niciun exemplu marcat ideologic, „spiritul comunist" revenind abia în lecţia a 11-a,

BDD-A26405 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:22 UTC)

intitulată *Omul în cosmos*, cu texte suplimentare de citit caracteristice epocii: *U.R.S.S. în avangarda progresului* sau *În cosmos – un cetățean al R.S. România* (Заюнчковский 1989: 134-135). Ţinem să precizăm că tema cosmosului a fost în vogă în anii 1980, aceasta fiind predată în şcoli nu numai la lecţiile de istorie sau de literatură, dar şi la cele de fizică şi de chimie. Lecţia 12 se numeşte *Să înlăturăm primejdia unui nou război mondial*, temă ce a făcut parte din arsenalul ideologiei comuniste a acelei epoci. Găsim aici exemple precum: „experienţe cu arma nucleară", „cursa înarmărilor", „reducerea înarmărilor", „lupta pentru pace", „zonă denuclearizată" (*ibidem*: 139), „poporul sovietic şi poporul român, împreună cu oamenii şi popoarele din alte ţări, atât socialiste cât şi capitaliste, luptă pentru o pace trainică şi pentru dezarmarea generală şi totală" (*ibidem*: 145).

Textele pentru studenţii din anul al III-lea se bazează doar pe opere ale scriitorilor români, dându-se fragmente din creaţiile literare ale lui Nicolae Filimon, Vasile Alecsandri, Ioan Slavici, Barbu Delavrancea, George Coşbuc, Mihai Eminescu (sunt fragmente şi din *Împărat şi proletar*), Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, George Topârceanu, Liviu Rebreanu (reprezentat prin *Răscoala*), Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Alexandru Ivasiuc etc. Se dă textul *Întâi Mai* de Gala Galaction („sărbătoarea muncii şi a proletariatului unit din lumea întreagă"), se subliniază „rodnica" activitate a lui Mihail Sadoveanu după 23 august 1944 în construirea României socialiste (deşi romanul „obsedant" *Mitrea Cocor* nu este amintit!), iar despre Tudor Arghezi se scrie următoarele:

> Cele mai valoroase volume de versuri ale lui T. Arghezi sunt *Cuvinte potrivite*, *Flori de mucigai*, *1907*, *Cântare omului* şi altele. Printre pamfletele lui politice merită să fie amintit pamfletul *Baroane*... După Elimerare (sic!), poetul s-a alăturat luptei pentru construirea socialismului... (Заюнчковский 1989: 212).

Ca texte ilustrative, se dau un fragment din *Cântare omului* (cu precizarea că, „după o epocă de căutări, poetul găsise un nou drum al său") şi pamfletul *Baroane*. Putem spune, aşadar, că imaginea dezvoltării literaturii române a fost marcată ideologic inclusiv în acest manual, această realitate culturală dispărând imediat după Revoluţia din decembrie 1989 în România şi dărâmarea Uniunii Sovietice în 1991.

În concluzie, putem afirma că manualele, dicţionarele sau ghidurile de coversaţii pentru limba română care au apărut în fosta URSS în perioada 1930–1989 au oglindit întru totul ideologia comunistă dominantă în fiecare dintre „etapele istorice ale construirii comunismului": revoluţia mondială (anii 1920), perioada stalinistă de la sfârţitul anilor 1940 – începutul anilor 1950, epoca „cuceririi spaţiului cosmic" (anii 1960), perioada construirii „societăţii socialiste multilateral dezvoltate" (anii 1970–1980), componenta ideologică din manuale (ca şi din celelalte sfere ale vieţii sociale) dispărând imediat după dărâmarea Uniunii Sovietice, în 1991.

Bibliografie

Bahnaru 2015: Vasile Bahnaru, *Calvarul limbii române în timpul dominaţiei sovietice (studiu şi documente de arhivă)*, Chişinău, Academia de Ştiinţe a Moldovei.

Bojoga 2013: Eugenia Bojoga, *Limba română – „între paranteze"? Despre statutul actual al limbii române în Republica Moldova*, Chişinău, Editura ARC.

BDD-A26405 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:22 UTC)

Graur, Wald 1961: Al. Graur, Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Graur, Wald 1965: Al. Graur, Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Luchkanyn 2015: Serhii Luchkanyn, *Particularităţile şi etapele pătrunderii ideologiei marxist-leniniste în dezvoltarea lingvisticii generale (teoretice) în Ucraina şi în România în secolul al XX-lea (perioada comunistă)*, în volumul *Simpozionul internaţional Grigore Bostan – 75. Problemele actuale de filologie română*, Cernăuţi, Editura Misto, p. 216–230.

Заюнчковский 1982: Заюнчковский Ю. П., Николеску Т., Репина Т. А., *Учебник румынского языка для I курса филологических факультетов университетов*, Москва, Высш. шк., 311 с.

Заюнчковский 1989: Заюнчковский Ю. П., Николеску Т., Репина Т. А., *Румынский язык: Учебник для II–III курсов филологических факультетов университетов*, Москва, Высш. шк., 248 с.

Петрункина 1977: Петрункина Г. В., *Румынский коммерческий язык. Рекомендуется в качестве учебного пособия для слушателей Высших курсов иностранных языков Минвнешторга*, Москва, [б. изд.].

Попович 1961: Попович Константин, *Социальные мотивы в поэзии Михаила* Эминеску [Текст] : Автореферат дис. ... Кишиневский гос. ун-т, Кишинев, [б. и.], 23 с.

Репина 1968: Репина Т. А. *Румынский язык: Грамматический очерк, литературные тексты с комментариями и словарем* / Под ред. Р. А. Будагова и Н.С. Чемоданова, Москва, Изд-во Московск. ун-та, 189 с. (Сер. Языки мира. Вып. 5.)

Румынско-русский словарь 1953: Под ред. Б.А. Адрианова и Д.Е. Михальчи. С приложением краткого грамматического очерка румынского языка, составленного проф. М.В. Сергиевским, Москва, Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 976 с.

Садецкая 1962: Садецкая А.С., *Практический курс румынского языка*, Москва, издательство Института международных отношений, 344 с.

Садецкая 1973: Садецкая А.С., *Практический курс румынского языка*, изд. 2-е, перераб. и доп., Москва, изд-во международные отношения, 400 с.

Шпаниер и Каган 1930: Лев Шпаниер, Гейнц Каган, *Учебник румынского языка*, часть первая, Москва-Ленинград, Государственное издательство, отдел военной литературы, 284 с.

Displaying of Ideological Dogmas Textbooks on Romanian, Published in the USSR between 1930–1989

The article deals with the content of texts and examples to Romanian grammar's rules, which are available in Romanian language textbooks (partly in bilingual Russian-Romanian dictionaries, Russian-Romanian phrasebook) published in the former Soviet Union between 1930–1989. It is proved that they are all filled with the dominant Soviet Communist ideology, which has its shades depending on the year of the emergence of academic publications.

In the first Russian textbook of Romanian language written by Lev Spanier and Heinz Kagan (1930) there are such examples of illustrative material to the rules of Romanian grammar: *Friedrich Engels was a great man, our goal is world revolution, the Red Army does not drink alcohol, class consciousness should be in every proletarian* and etc., which vividly reflect the dominant ideology of world revolution in the 1920s in the USSR. There are samples of Romanian military equipment and aircraft in Russian-Romanian phrasebook,

BDD-A26405 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:22 UTC)

which was published in spring 1941. Russian-Romanian dictionary of 1953 bears the imprint of late Stalinism with such examples: *master the fundamentals of Marxism-Leninism, the party is the highest form of the proletarian class organization, Leninism is Marxism of the era of imperialism and the proletarian revolution, Lenin-Stalin's party* and etc.

In the first edition of Romanian language textbook written by Aida Samoilivna Sadecka (1962) we find cliches of Nikita Khrushchev`s times Soviet propaganda in the spirit of full development of communism, space exploration, which was current at the time: *the 7th of November in Moscow, a kolkhoz "Red October (Chervonyj zhovten`)", the Soviet Union on the way of building communism, the first cosmonaut is communist, major Herman Stepanovich Titov`s long-term Space flight was successfully completed, Everything is for people, everything is for the good of people* (the report about the "historic" decision of the XXII Congress of the CPRS, instead, nothing is said about the extension of exposure of the cult of Stalin by Nikita Khrushchev at the Congress, because the Romanian party leader, Gheorghe Gheorghiu-Dej rejected the politic of de-Stalinization). In the second edition of this textbook (1974), along with traditional texts, there appear the term *developed socialist society*; much more attention is given to Lenin in texts, but the texts about the exploration of space are removed. Romanian Grammar reference written by Tamara Repina (Moscow, 1968) and a textbook on Romanian commercial language written by Petrunkina G. (1977) are less ideological, although there are such examples as *the struggle for peace*, *the XX Congress of the CPRS* and *the Council for Mutual Economic Assistance*, which included Socialist Republic of Romania. Finally, in the two volumes of the Romanian language textbook written by Jurij Zajunchkovskij, Tamara Repina and Tatiana Nicolescu (Moscow, 1982–1989) there are such late-Soviet ideological clichés as: *"Pravda" newspaper, "Iskra" newspaper, the Communist party is the vanguard of a socialist society, the Soviet-Romanian friendship, welcome to the USSR, the Soviet Union in the vanguard of progress, the arms race, the struggle for peace, nuclear free zone, discharge*. Examples of Romanian classical literature of the 19th century and the Romanian fine literature of the 20th century are selected in the spirit of "socialist realism".

BDD-A26405 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:22 UTC)